

(જન્મ: 10-4-1940)

વર્ષા ગુણવંતરાય આચાર્યનો જન્મ મુંબઈમાં થયો હતો. તેમણે આકાશવાણી મુંબઈમાં પ્રવક્તા તરીકે કાર્ય કર્યું હતું. રંગભૂમિ સાથે પણ સંકળાયેલાં હતાં. ‘ગાંઠ છૂટ્યાની વેળા’, ‘અણસાર’, ‘ખરી પડેલો ટહુકો’, ‘રેતપંખી’, ‘મારે પણ એક ઘર હોય’ ‘કોસ રોડ’ એ તેમની નોંધપાત્ર નવલકથાઓ છે. ‘એ’, ‘સાંજને ઉંબર’, ‘વર્ષા અડાલજાની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ’ તેમના નોંધપાત્ર વાર્તાસંગ્રહો છે. નાટક અને નિબંધમાં પણ તેમનું પ્રદાન છે. તેમને સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર અને દિલ્હીના એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયા છે.

શિક્ષણનો પાયાનો સિદ્ધાંત આનંદ આપવાનો છે. બાળકને સારો માણસ બનાવવાનો છે. વાલીઓની અપેક્ષાઓને કારણે આજનું શિક્ષણ વધુ સ્પર્ધાત્મક બન્યું છે, પરિણામે નાનપણથી જ વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કરવાના ભારણને કારણે તેનું બાળપણ છિનવાઈ જાય છે. એ બાબતે લાલબત્તી ધરતી આ વાર્તા છે. બાળકોને પોતાની રીતે વિકસવા દેવાની શીખ આ કૃતિમાંથી મળે છે. ઘડપણમાં માતા-પિતાને પૈસા કરતાં પોતાના સંતાનોના સહારાની વધુ અપેક્ષા હોય છે. ડોક્ટર બનીને પરદેશ જનાર છોકરા કરતાં દેશમાં રહીને પરિવાર સાથે આનંદથી રહેતો દીકરો કુટુંબ, સમાજ અને દેશ માટે વધુ આવકાર્ય છે એવા ઘણા મૂદાઓ પર પ્રકાશ પાડતી આ વાર્તા છે.

વિનુકાકા વાતવાતમાં હંમેશાં કહેતા, નિશાન ઊંચું રાખવું જોઈએ. અંકિત પ્લાસ્ટિકની લાંબી ગન, ઉપર ગુમ્મર તરફ તાકીને પૂછતો, અંકલ આટલું ઊંચું ?

- ચાલ બદમાશ ક્યાંનો !

વિનુકાકા ગન લઈ લેતા, પછી નાનકડા અંકિતને બાજુમાં બેસાડી સમજાવતા. બેટા, સામાન્ય તો બધા ભણે, જીવે પણ લાંબી લાંબી ડિગ્રી મેળવે, હરીફાઈઓમાં ચંદ્રક લાવે, ટી.વી. અખબારમાં ઈન્ટરવ્યૂ અને ફોટા આવે, બસ તબ ક્યા ખાત હૈ !

અંકિત થોડું સમજે, ન સમજે. પણ મને અને સંજયને સંતોષ થતો. અંકિતને સલાહ-શિખામણ આપવાની અમારે જરૂર ન રહે. ઘણી વાર બાળકોને મા-બાપની વાતો ક્યક્ય લાગતી હોય છે. જ્યારે વિનુકાકા અંકિત અને એમના પુત્ર સૌરભને જુદી જુદી રમતો રમાડે, ચોકલેટ આપે અને પછી આવી બધી વાતો કરે. બંનેની ઉંમરમાં ઝાઝો ફરક નહોતો. સાંજે માથે બેસીને હોમવર્ક પણ કરાવે પછી ટી.વી. પર નેશનલ જ્યોગ્રાફિક કે ડિસ્કવરી ચેનલ મૂકે. મંજુકાકી ઘણીવાર કંટાળી જતાં.

- તમે તો છોકરાંને જાણે જેલમાં પૂર્યા છે. રમવા જવા દો ને ! એની ઉંમરનાં છોકરાંઓ સાથે જરા ભળવા તો દ્યો. બાળક છે.

- સામાન્ય છોકરાંઓ સાથે રમીને એને શી પ્રાપ્તિ થવાની છે ?

- નિર્ભેળ, નિર્દોષ આનંદની.

- જો અત્યારે એના ચહેરા પર આનંદ જ છે ને !

- કપાળ તમારં. એ આનંદ આઈસ્ક્રીમનો છે. ચોવીસ કલાક ચોકી કરશો એટલે છોકરો ભણેશરી થઈ જવાનો છે ?

- મંજ, મર્તિને કંડારવી પડે છે. દનિયા તેજ ગતિથી દોડી રહી છે. તીવ્ર હરીફાઈ છે બધાં ક્ષેત્રમાં.

- तो ?

- અરે તો ? લક્ષ્યાંક પર પહોંચવું હોય તો ઘોડો દોડાવવો પડશે મંજ. હારી ગયેલાનો કોઈ ભાવ પૂછતું નથી.

- હે ભગવાન ! તમારા ભેજામાં ક્યાંથી આ ભૂસું ભરાયું છે ? ગયે મહિને એસ.એસ.સી.નું પરિણામ આવ્યું. ઝૂંપડપટ્ટીનો છોકરો પહેલો આવ્યો કે નહીં !

- તારી સાથે માથાકૂટ નક્કામી છે. આવતા મહિનાથી સૌરભના કમ્પ્યુટર ક્લાસ શરૂ થશે.

મંજુકાકી વીફર્યા.

- અત્યારથી પાંચમા ધોરણથી ક્લાસ ? સૌરભ, ના પાડી દે બેટા પપ્પાને, જોઉં છું કેમ તને પરાણે લઈ જાય છે ? સૌરભે તરત કહી દીધું.

- ના મમ્મી મારે કમ્પ્યુટર શીખવું જ છે, પછી ક્લાસમાં મારો વટ પડી જશે.

મંજુકાકીએ બે હાથ જોડ્યા.

- હે માતાજી ! બાપ-દીકરા બેયને સાથે સદ્બુદ્ધિ આપજે.

એ સાંજે વિનુકાકા ઘરે આવ્યા. આમ તો એક જ મકાનમાં ઉપર-નીચે અમે રહીએ અને સૌરભ સાથે અંકિતનેય ઘણી વાર એ ભણાવે એટલે એમના આવવાની નવાઈ નહોતી. પણ આજે તો એ ખાસ આવ્યા હતા. એમનો આગ્રહ હતો કે સૌરભની સાથે અમારે અંકિતનેય કમ્પ્યુટરના ક્લાસમાં દાખલ કરવો.

હું અને સંજય ખુશ થયા. વિચાર સરસ હતો, જોકે ફી ઘણી વધારે લાગી. પણ સંતાનના ભવિષ્ય માટે થોડી વધુ મહેનત કરીશું વિચારી અમે પણ સંજયને કમ્પ્યુટર ક્લાસમાં દાખલ કર્યો. અઠવાડિયામાં ત્રણ દિવસ સાંજે બે કલાક અને રવિવારે ચાર કલાક. જોકે અંકિત નારાજ હતો પણ બાળક પોતાનું ભલુંબૂરું ક્યાંથી સમજી શકે ? ઘરથી નજીકના બાલમંદિરમાં હું સાંજે ગરીબ વસ્તીનાં બાળકોને ભણાવતી હતી. એ કામ માટે પગારનો તો કોઈ સવાલ જ નહોતો. હું ખૂબ ઉમળકાથી એમને ભણાવતી હતી. એ બાળકો પણ મારી સાથે હળી ગયાં હતાં. તોય ભારે હૃદયે મેં એ કામ છોડી દીધું અને અંકિતની ફી માટે ટ્યુશન કરવા લાગી.

હું સંજયને ઘણી વાર કહેતી, આપણે કેટલાં નસીબદાર છીએ કે વિનુકાકા આપણા પાડોશી છે ? સૌરભ સાથે અંકિતનુંય ઘડતર થઈ રહ્યું છે.

- શેનું ઘડતર નીનાબહેન ?

એક દિવસ મંજુકાકીએ રીતસર મારી પર હલ્લો કર્યો.

- આ ટાંકણાં ટોચી ટોચીને બિયારા જીવને શી પીડા થાય છે તે તમને નથી દેખાતી ?

- જુઓ મંજુબહેન, આપણે મધ્યમ વર્ગનાં માણસ. તમારી - મારી કોઈ ઇન્ડસ્ટ્રી નથી કે દીકરાને સીધો એરકન્ડિશન્ડ કેબિનમાં બેસાડી દઈએ. અત્યારથી મહેનત નહીં કરીએ તો એ લોકો આગળ કેમ આવશે ?

મંજુબહેનની આંખ ભીની થઈ ગઈ.

- તમારી વાત હું નથી સમજતી ? હું મા છું, દુશ્મન તો નથી ને ?

- તો પછી...

- પણ ખરું પૂછો તો હું એકલી પડી ગઈ છું. એ બાપ-દીકરાની જાણે અલગ દુનિયા છે અને હું માત્ર ઉંબરે ઊભી છું. મારા દીકરાને રેસના ઘોડાની જેમ દોડાવે છે.

- વિનુકાકાને તમારે માટે ખૂબ લાગણી છે.

- નહીં જાણતી હોઉં ? પણ કોણ જાણે મનમાં ઊંડે ઊંડે ખોટું લાગે છે.

- અરે ના, ના મંજુકાકી, થોડા વખતમાં બધું ઠીકઠાક થઈ જશે.

- તો તમારા મોંમાં ઘી-સાકર. લ્યો જાઉં ?

મંજુકાકી ઉતાવળે ગયાં પણ મારા મનમાં પ્રશ્નાર્થ મૂકી ગયાં. મંજુકાકીનું આવું વિચારવું ઠીક હતું ? હું તૈયાર થવા લાગી. અમારા ઘરથી થોડે દૂર નાનો બગીચો છે. સંજયને ઓફિસેથી આવતાં મોડું થવાનું હોય ત્યારે હું અને અંકિત... સાડીની પાટલી હાથમાં જ રહી ગઈ. કેટલા વખતથી અંકિત તો રમવાના વખતે મારી સાથે બગીચામાં રમવા આવ્યો જ નથી ! હીંચકા ખાવા તો એને ખૂબ ગમે. શનિ-રવિમાં દરિયાકાંઠે અચૂક જવાનું જ. અમે ત્રણ સાથે મળી રેતીમાં ઘર બનાવીએ પછી કુલફીની લિજજત. હું અરીસામાં મને જોઈ રહી. આ કોનું પ્રતિબિંબ હતું ? કે પછી હું... હું બદલાઈ ગઈ હતી ?

બારણે ઉપરાધાપરી ઘંટડી વાગી. સાડી જેમતેમ વીંટાળી દઈ મેં બારણું ખોલ્યું તો અંકિત. એકદમ નિમાણો એનો ચહેરો. ગભરાઈને મેં એને કપાળે હાથ મૂક્યો તો શરીર ગરમ. મેં એને તેડી લીધો, જલદી કપડાં બદલાવી સુવડાવી દીધો. દવા આપી, અને માથે હાથ પસવારતી બેસી રહી. અંકિત થોડી વારમાં તો ઘસઘસાટ ઊંઘી ગયો.

ફરી ઘંટડી. બારણું ખોલ્યું તો વિનુકાકા અને સૌરભ.

- અંકિત હજી શાળાએથી આવ્યો નથી ? કમ્પ્યુટર ક્લાસમાં જવાનું મોડું થાય છે.

- આજે ક્લાસમાં નહીં આવે. એને તાવ છે વિનુકાકા.

- દવા આપી ને ? બસ ત્યારે. મોકલો. આપમેળે સારું થઈ જશે. ચાલો હું જ ઉઠાડું!

તરત મેં કહ્યું,

- ના કાકા, ક્લાસ ક્યાં જવાના છે ? આજે નહીં તો કાલે. પણ તાવમાં અંકિતને નહીં મોકલું. કાલે શાળાએ પણ નહીં. નવાઈ પામી એ મને જોઈ રહ્યા.

- નીનાબહેન, તમે તો અંકિતને માયકાંગલો કરી મૂકશો. ચાલો, ઉઠાડો જોઉં. અત્યારથી પંપાળશો તો ભવિષ્યમાં કરશે શું ?

- એને મોટા થઈને ભવિષ્યમાં જે કરવું હોય તે ત્યારે એ નક્કી કરશે. પણ તાવમાં તો હું એને નહીં જ મોકલું !

વિનુકાકા કદાચ અંદર આવી જાય એ ડરથી બારણામાં જ ઊભા રહી મેં મક્કમતાથી કહ્યું, એ નારાજ થયેલા લાગ્યા. પણ હું તો કશું બોલી નહીં. એ ચાલી ગયા. હું સાંજની રસોઈમાં પરોવાઈ ત્યાં મેં ટી.વી.નો અવાજ સાંભળ્યો, નવાઈ પામી હું બહાર આવી. જોયું તો અંકિત ટી.વી. પરના કોઈ ગીતને રસપૂર્વક જોઈ રહ્યો હતો.

- અરે અંકિત બેટા, તારી તબિયત સારી નથી. તું આરામ કર જોઉં.

એણે હસીને કહ્યું,

- હવે મને સારું છે મમ્મી.

મેં કપાળે હાથ મૂક્યો તો તાવ ગાયબ. એણે મારો હાથ પકડ્યો. લાડથી કહ્યું,

- ચાલ ને મમ્મી ! ઘણા વખતથી આપણે બગીચામાં ગયાં નથી.

- પણ પછી તને તાવ અને તારું હોમવર્ક...

- હવે તાવ ઊતરી ગયો છે.

અમે બંને બગીચામાં ગયાં. એ સાંજે અંકિતે ખૂબ હીંચકા ખાધા.

કમ્પ્યુટર ક્લાસમાં પરીક્ષા થઈ. અંકિત માંડ પાસ થયો, સૌરભને સર્ટિફિકેટ ઓફ મેરિટ મળ્યું. એ સાંજે સંજય અંકિત પર પહેલી વાર ગુસ્સે થયો. વિનુકાકા આવ્યા. ઠપકાના સૂરે કહેવા લાગ્યા,

- આ બધું તમારા લાડનું પરિણામ છે નીનાબહેન. હવે આ વખતે હું જ ધ્યાન રાખીશ.

કશું વિચારું એ પહેલાં મેં તરત કહ્યું,

- ના વિનુકાકા, હવે મારે અંકિતને કોઈ ક્લાસ કરાવવા નથી.

- અરે પણ એમ તે હોય ? એક વાર ઓછા માર્ક આવ્યા એમાં...

- એટલા માટે નહીં. પણ જરા મોટો થાય ત્યારે અમે એને જ પસંદ કરવા દઈશું કે એણે શું કરવું છે.

એ રાત્રે સંજય પણ મારા પર નારાજ થઈ ગયો.

- તું જાણે છે નીના, મારા સંજોગો એવા હતા કે હું જિંદગીમાં બહુ આગળ ન આવી શક્યો. અંકિત માટે હું બધું કરી છૂટવા તૈયાર છું.

- તમે એને એક ચીજ આપશો ? અંકિત પણ ખુશ, હું પણ ખુશ !

- જરૂર. પણ મોંઘી તો નથી ને ?

- ખૂબ કીમતી છે. પણ તમારે રોકડા ચૂકવવા નહીં પડે !

- એટલે ?

- અંકિતને એનું શૈશવ આપો, સંજય !

સાંજે ઘણી વાર હું અને અંકિત બગીચામાં જતાં, ત્યાં એને હીંચકા ખાતો, બીજાં બાળકો સાથે રમતો જોતાં મને થતું, ના, મારો નિર્ણય સાચો છે.

પણ એમ કંઈ વિનુકાકા અંકિતને છોડે એમ નહોતા. વિનુકાકા સૌરભને ભણાવે ત્યારે અંકિતને લઈ જતા. પણ મને સ્પષ્ટ દેખાતું કે એ નારાજ થઈ જતો. સંજયના ધ્યાનમાં પણ આ વાત આવી. એક રવિવારની સાંજે અમે દરિયાકિનારે અંકિત સાથે ખૂબ રમ્યાં. પાણીમાં ભીંજાયાં પછી આઈસ્ક્રીમ ખાતાં ખાતાં એને પૂછ્યું,

- બેટા અંકિત ! તારે વિનુકાકા પાસે કેમ નથી ભણવું ? એ કહેતા હતા કે તું ભણવામાં ધ્યાન નથી આપતો !

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો અને હળવે હળવે અંધકાર ઊતરી રહ્યો હતો. હાથમાંનો ફુગ્ગો એણે છોડી દીધો અને એને દૂર સુધી હવામાં ઊડતો જોઈ રહ્યો. પછી અચાનક એ જોરથી બોલ્યો.

- મને વિનુકાકા જરાય નથી ગમતા.

અમે બંને આઘાતથી એને જોઈ રહ્યાં. આવો ધિક્કાર અંકિતમાં અમે કદી જોયો ન હતો. પછી ધીમે ધીમે મંજુકાકી પાસેથી મને ખબર પડી.

- નીનાબહેન, મારું માનો તો અંકિતને મારે ત્યાં ભણવા મોકલતાં જ નહીં. મારા વરને અક્કલ નથી. વારે વારે અંકિતને ઉતારી પાડે. બિચારો કુમળો જીવ. એમ તો મારા સૌરભનેય ન છોડે. પણ તમે માનશો ? અમે ત્રણેય જણાંએ ભેગાં બેસીને નિરાંતે ખાધું નથી.

અને અમે અંકિતને વિનુકાકાને ત્યાં ભણવા મોકલવાનું બંધ કર્યું. વિનુકાકા ધૂંઆપૂંઆ થયા. લડ્યા. પણ અમે મક્કમ રહ્યાં. અંકિત પહેલેથી જ નબળા બાંધાનો છે. આ એક વરસ જવા દ્યો. આવતા વરસથી વાત. હજી તો પાંચમું ધોરણ છે. એવી શી ચિંતા છે !

એ વર્ષે સૌરભને શાળાના શ્રેષ્ઠ વિદ્યાર્થીનું શિલ્ડ મળ્યું અને અંકિત સાતમે નંબરે પાસ થયો. પરિણામ તો અમે પહેલેથી જ જાણતાં હતાં એટલે અમે પહેલેથી થોડા દિવસ બહારગામ જવાનો કાર્યક્રમ ગોઠવી રાખેલો. એક નાના હિલસ્ટેશન પર સંજયે સેનેટોરિયમમાં બુકિંગ કરાવ્યું હતું. અમે ત્રણે જણાં ખૂબ ફર્યા. ટ્રેકિંગ કર્યું. એના ઉત્તીર્ણ થવાની ખુશાલીમાં મેં એને રામાયણ-મહાભારતની બાળકથાઓનાં પુસ્તકો ભેટ આપેલાં. વાંચવાનો એવો નાદ લાગ્યો કે એણે બધાં જ પુસ્તકો બબ્બે વાર વાંચી નાંખ્યાં.

અમે ચિંતામાં હતાં કે અંકિત અને સૌરભને જુદા પાડવા શાળા બદલીએ તો સારું. ત્યાં તો બંનેના વર્ગ જુદા થવાથી અમને મોટી હાશ થઈ ગઈ.

અંકિત પણ આનંદમાં રહેવા લાગ્યો. જાણે મુઠ્ઠીઓ વાળી સતત દોડવામાંથી એનો છુટકારો થઈ ગયો.

પછી આખી વાત પરથી અમારું ધ્યાન હટી ગયું. મને દિવસો હતા અને મારી તબિયત સારી રહેતી ન હતી. હું તો શરૂઆતમાં ખૂબ ઉદાસ રહેતી હતી પણ અંકિત તો ખુશ ખુશ ! મારી ખૂબ કાળજી રાખે. સાંજે સ્કૂલેથી આવી પોતાની મેળે જ દૂધ પી લઈ જલદી હોમવર્ક કરી લે, પછી સાંજની રસોઈમાં મને મદદ કરે. વિનુકાકા એ દૃશ્ય જોઈ ગયેલા. એથી તો એમની નારાજી ખૂબ વધી ગઈ. અને હવે તો એક બિલ્ડિંગમાં રહેવા છતાં એ લિફ્ટમાં મળી જાય એ પૂરતો જ સંબંધ રહ્યો હતો. હા, મંજુકાકી બપોરે ડોકિયું કરતાં, મારા માટે અચૂક ગરમ નાસ્તો લાવતાં. સૌરભ સીડીનું એક એક પગથિયું ચડી રહ્યો હતો. તોય એમની આંખમાં વિષાદ ડોકાતો હું જોઈ શકતી.

મને દીકરી જન્મી. અંકિતને ગાંડોઘેલો થતો જોતાં હું અને સંજય હસી પડતાં. અંકિતને એની પર ઓળઘોળ થતો જોઈ મનમાં કોઈ અજબ સુખ અનુભવાતું. મંજુકાકી તો એને રમાડતાં રડી જ પડેલાં. અંકિતે લાડથી એનું નામ પાડ્યું ફોરમ. હજુ તો થોડા મહિનાની હતી અને એને એને કમળો થઈ ગયો. અમારા સૌના જીવ ઊંચા થઈ ગયા. કમળો મટ્યો ત્યાં આખા શરીરે એને ફોડલીઓ ફૂટી નીકળી.

એ વર્ષે અંકિતનો ક્લાસમાં 31મો નંબર આવ્યો. અમે બે એને વઢી શકીએ એમ પણ નહોતાં, ભણવાનો એને ખાસ સમય જ ક્યાં મળ્યો હતો ?

મંજુકાકી બપોરે વિનુકાકાથી છાની કેક લઈને આવેલાં.

- બેટા, મારી પરીક્ષામાં તો તું પાસ હો !

ફોરમ બીમાર પડી જતી ત્યારે, એને કે.જી.માં દાખલ કરી ત્યારે કે પછી સંજયને સ્કૂટરનો ગંભીર અકસ્માત થયો ત્યારે અંકિત હંમેશાં મારી સાથે હતો.

એસ.એસ.સી.માં સૌરભને 92 ટકા આવ્યા. અંકિતને 68 ટકા. સૌરભે સાયન્સમાં એડમિશન લીધું, અંકિતે કોમર્સમાં. મેં અને સંજયે એને સરસ કીમતી ઘડિયાળ ભેટ આપી ત્યારે ઘણા સમયે મેં એના ચહેરા પર ફરી ઉદાસી જોઈ.

- સોરી પપ્પા. તમારા લોકોનું સપનું હું પૂરું ન કરી શક્યો !

મેં કહ્યું:

- તું માત્ર ડિગ્રી મેળવે એ અમારું સપનું નહોતું બેટા. તું એક ઉમદા માણસ બને એવું અમે બંને જરૂર ઇચ્છતાં હતાં અને એ સપનું સાચું પડશે એવી મને શ્રદ્ધા છે !

અગિયાર વર્ષ પછી.

અંકિત એક બેન્કમાં સરસ નોકરી કરે છે. કિડની ફેઈલ થવાથી સંજયનું મૃત્યુ થયું છે. અંકિતે બેન્કમાં એની સાથે કામ કરતી નંદા નામની યુવતી સાથે લગ્ન કર્યાં છે. એમને નાનકડો મીઠડો દીકરો છે યશ. ફોરમ બી.એસસી.માં અભ્યાસ કરે છે. સંજયના મૃત્યુ પછી અંકિતે અમને મા-દીકરીને સાચવી લીધાં છે. કોઈ ખોટ પડવા દીધી નથી. ઘણીવાર સાંજે અમે બધાં જ બગીચામાં જઈએ છીએ. યશને મોટા હીચકા ખાવા ખૂબ ગમે છે.

સૌરભ અમેરિકામાં ડૉક્ટર થયો અને ત્યાંની મોટી હોસ્પિટલમાં એ કામ કરે છે. ત્યાં એનું નામ ઘણું મોટું છે. વિશાળ બંગલો, કાર બધું જ એની પાસે છે. માત્ર માતાપિતા માટે એની પાસે સમય નથી.

વિનુકાકા-મંજુકાકી શરૂઆતમાં તો પહેલાં હોંશભેર અમેરિકા જતાં. પણ ત્રણ વર્ષ પહેલાં, છેલ્લી વાર પાછાં આવ્યાં, પછી હવે અહીં જ છે. ક્યારેક હું એમને પૂછતી, હવે ક્યારે જશો ? ત્યારે માથું ધુણાવી ચૂપ રહે છે. એમની આંખને ખૂણે બાઝેલું નાનું આંસુ આથમતા સૂરજના કિરણમાં ચમકી ઊઠે છે.

અમે ફરવા જઈએ ત્યારે અંકિત અચૂક એમને સાથે લઈ આવે છે. વિનુકાકા અને મંજુકાકીની ઉંમર જાણે એકદમ વધી ગઈ લાગે છે. કાકીને ગોઠણનો દુખાવો થયો છે. ફોરમનો હાથ પકડીને ધીમે ધીમે ચાલે છે.

બગીચો ખાલી થવા લાગે છે, હલકો અંધકાર ઊતરે છે. અંકિત કાકાનો હાથ પકડી ઉઠાડે છે.

- ચાલો વિનુકાકા, ઘરે જઈશું ?
કાંડે બાંધેલી કીમતી ઘડિયાળમાં જોયા વગર તેઓ કહે છે,
- હા બેટા, ચાલ, બહુ મોડું થઈ ગયું.

(‘કોઈ વાર થાય કે’માંથી)

શબ્દ-સમજૂતી

શબ્દાર્થ / સમાનાર્થી શબ્દો

નિર્દોષ-દોષ વિનાનું; ઉમળકો-હેતનો ઊભરો; લિજ્જત-લહેજત, મજા; માયકાંગલું-નબળું, માવડિયું

રૂઢિપ્રયોગ

ભારે હૃદયે-દુઃખી હૃદયે; આંખ ભીની થવી-લાગણીસભર થવું; મોંમાં ઘી-સાકર-સુખદ આભારની લાગણી વ્યક્ત કરવી; માથું ધુણાવવું-માથું હલાવી ‘હા’ કે ‘ના’નો ઈશારો કરવો.

સ્વાધ્યાય

1. સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો.

(1) વિનુકાકા વાતવાતમાં કહેતા...

(A) નિશાન ઊંચું રાખવું.

(B) નિશાન નીચું રાખવું.

(C) અન્યને નિશાન બનાવવું.

(D) ક્યારેય કોઈ નિશાન ન રાખવું.

(2) અંકિતનાં માતા-પિતાનું સ્વપ્ન હતું કે...

(A) તે માત્ર ડિગ્રીઓ મેળવે.

(B) તે ઉમદા માણસ બને.

(C) તે ડૉક્ટર બને.

(D) તે ખૂબ પૈસાવાળો બને.

2. એક - એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો :

(1) અમેરિકામાં રહેતા ડૉક્ટર સૌરભ પાસે કોના માટે સમય નથી ?

(2) અંકિતને પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાની ખુશીમાં કયાં પુસ્તકો ભેટમાં મળ્યાં હતાં ?

3. બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

(1) “બેટા ચાલ, બહુ મોડું થઈ ગયું” વિનુકાકાના આ વાક્યનો ગૂઢાર્થ સમજાવો.

(2) ‘હવે અમેરિકા ક્યારે જશો ?’ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં વિનુકાકાની પ્રતિક્રિયા તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

4. સાત - આઠ લીટીમાં ઉત્તર લખો :

(1) ‘રેસનો ઘોડો’ વાર્તાને આધારે બાળકના ઘડતરમાં અડચણરૂપ બનતાં પરિબળોની ચર્ચા કરો.

(2) ‘આખરે તો શિક્ષણનું ધ્યેય બાળક ઉમદા માણસ બને તે છે.’ આ વિધાન વિગતે સમજાવો.

(૩) ‘રેસનો ઘોડો’ શીર્ષકની યથાર્થતા ચર્ચો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

- “એમની આંખને ખૂણે બાઝેલું નાનું આંસુ આથમતા સૂરજનાં કિરણમાં ચમકી ઊઠે છે.”

અહીં ‘નાનું’ અને ‘આથમતા’ આ શબ્દો વિશેષણો તરીકે વપરાયાં છે. છતાં ‘સૂરજ’ સાથે વપરાયેલ ‘આથમતા’ વિશેષણ વાર્તાકથાની દૃષ્ટિએ ખૂબ મોટો ભાર ઉપાડી લે છે. આ એક જ શબ્દ ‘અલ્પમાં અધિક’ અર્થ સૂચવી દે છે. ‘આથમવું’ ના અહીં વિવિધ અર્થો સૂચિત થયા છે જેમકે... સૂર્યનું આથમવું, આશા આથમી જવી, વૃદ્ધાવસ્થા આવી જવી, જિંદગી આથમી રહેવી, આનંદ જતો રહેવો વગેરે...

- “તમારી વાત હું નથી સમજતી ? હું મા છું, દુશ્મન તો નથીને ?

અહીં બે પ્રશ્નાર્થવાક્યો ‘નથી’ અને ‘નથીને’ જેવા નકાર સાથે મુકાયા છે છતાં વાક્યનો મૂળ ભાવ હકારાત્મક છે. ‘હું સમજું જ છું’, ‘હું મા છું, તે સમજુ છું.’ એવો અર્થ અહીં સૂચિત થયો છે. આવી રચનાથી વાત વધુ અસરકારક રીતે સૂચવાય છે તે ધ્યાનમાં લો.

શિક્ષકની ભૂમિકા

આજના સમયમાં દરેક વાલી પોતે જીવનમાં જે ન કરી શક્યા હોય તે પોતાના બાળક દ્વારા સિદ્ધ કરવા ઈચ્છતા હોય છે. પોતાનું સંતાન ઊંચા ટકા સાથે પ્રથમ ક્રમે આવે એ માટે વિવેક ચૂકીને બાળક ઉપરનો બોજ વધારતા જાય છે. પરિણામે બાળક તાણમાં જીવે છે અને તેનું બાળપણ કેમ છીનવાઈ જાય છે, એ સ્પષ્ટ કરવું. એનાં કેવાં અનિષ્ટ પરિણામ આવે છે એ ચર્ચવું.

ભણવામાં તૈયારી કરીને આગળ રહેવું આવકાર્ય છે, પરંતુ સ્પર્ધામાં પડીને બાળક માણસાઈ ભૂલતો જાય તે મનોવૃત્તિ અનિષ્ટ છે એ સ્પષ્ટ કરવું. આ વાર્તામાં સૌરભ અને અંકિતની કથા છે. સૌરભ અમેરિકા સુધી પહોંચે છે, રેસમાં આગળ રહે છે, પણ માતાપિતાની કાળજી લેતો નથી. માતાપિતા માટે એની પાસે સમય નથી. અંકિત દેશમાં સારી નોકરી કરી પરિવારને પ્રેમથી સંભાળે છે તેની તુલના વિદ્યાર્થીઓ આગળ કરવી. વ્યક્તિના વિકાસનું માપ સંબંધ અને પ્રેમ છે એ વિદ્યાર્થીઓને સમજાવવું.

શિક્ષણનો ઉદ્દેશ ‘વિદ્યાર્થી સારો માણસ બને’ એ છે. જેથી કુટુંબ, સમાજ અને રાષ્ટ્રને લાભ થાય. વ્યક્તિ કામ ગમે તે કરે, ગમે તેટલું કમાય પણ અંતે તેની માણસાઈ વિકસવી જોઈએ તે વિદ્યાર્થીઓ આગળ ચર્ચવું.

સંતાનો વૃદ્ધ માતાપિતાની કાળજી નથી લેતા એથી ઘરડાંઘર વધે છે. એ સાંસ્કૃતિક સમસ્યા પણ વિદ્યાર્થીઓ આગળ ચર્ચવી.

